

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

R.I.Madaliyev	
Talabalarda vatanparvarlikni artpedagogika vositasida rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	312
K.R.Sadikov	
Mumtoz asarlardagi arxaik so'zlarning lingvistik ahamiyati	316
G.H.Axmedova	
Ingliz adabiyotida Jorj Eliotning ijodi va tanqidiy realizm	318
R.D.Mustayev	
Temuriylar davri mutafakkirlari ijtimoiy-axloqiy qarashlarini tadqiq etishning nazariy jihatlarini	322
D.T.Tursunova	
Ijtimoiy kompetentlik tushunchasining mazmun-mohiyati va didaktik asoslari.....	326
B.Q.Nomonov	
Matbaa va qadoqlash sohasi terminlarining tarjima qilish muammolari.....	330
Sh.S.Tilavova	
Turkiston jadidlarining xotin-qizlar ta'limi haqidagi qarashlari.....	333

UO'K: 81.2

MUMTOZ ASARLARDAGI ARXAIK SO'ZLARNING LINGVISTIK AHAMIYATI**ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ АРХАИЧНЫХ СЛОВ В КЛАССИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ****THE LINGUISTIC SIGNIFICANCE OF ARCHAIC WORDS IN CLASSICAL WORKS****Sadikov Kamoliddin Rahimovich**

Namangan muhandislik-texnologiya instituti PhD

Annotatsiya

Arxaik so'zlar – o'tmishning tilshunoslik davrlaridan qolgan izlar – bizni til va madaniyatning evolyutsiyasi bilan tanishtiradi. Ushbu maqola klassik adabiyotdagi arxaik so'zlarning rolini, ularning tarixiy konteksti, lingvistik xususiyatlari va zamonaviy tilga ta'sirini o'rganadi.

Аннотация

Архаичные слова – следы из прошлого лингвистических эпох – знакомят нас с эволюцией языка и культуры. Эта статья изучает роль архаичных слов в классической литературе, их исторический контекст, лингвистические особенности и влияние на современный язык.

Abstract

Archaic words, as remnants of past linguistic eras, introduce us to the evolution of language and culture. This article examines the role of archaic words in classical literature, their historical context, linguistic characteristics, and their impact on contemporary language. It analyzes how these words help us understand language evolution, preserve cultural heritage, and influence the modern interpretation of literary works.

Kalit so'zlar: Arxaik So'zlar, Klassik Asarlar, Fonologiya, Morfologiya, Sintaksis, Tarjima Strategiyalari, Stilistik Funktsiyalar, Madaniy Kontekst, Zamonaviy Til, Lingvistik Tarix.

Ключевые слова: Архаичные слова, Классические произведения, Фонология, Морфология, Синтаксис, Стратегии перевода, Стилиевые функции, Культурный контекст, Современный язык, Лингвистическая история.

Key words: Archaic Words, Classical Works, Phonology, Morphology, Syntax, Translation Strategies, Stylistic Functions, Cultural Context, Modern Language, Linguistic History.

KIRISH

Til doimo rivojlanishda bo'lgan jarayon sifatida til sohiblarining ehtiyojlariga moslashadi va ularning kundalik hayotida qanday foydalanilishini aks ettiradi. Yillar o'tishi bilan tilning leksik qatlami, fonetik va grammatik tuzilmalari o'zgarib boradi. Shunga qaramay, mumtoz asarlar tilning o'sha davrdagi holatini saqlab qoladi va shu orqali bizga o'tmish haqida aniq tasavvur beradi. Mumtoz asarlar aslida o'sha davrning tili, madaniyati va qadriyatlarini o'zida aks ettirgan asarlar hisoblanadi.

“Lug'atlardagi eskirgan so'zlar – arxaizmlar va istorizmlardan oddiy so'zlashuv vaqtida foydalanilmasligi mumkin. Biroq ular tarixiy asarlarda tarixiylik koloritini berish uchun ishlatiladi. Aytaylik, asarda o'n beshinchi asr voqealarini tarvirlayotgan ijodkor albatta o'sha davrda foydalanilgan so'z va iboralarni o'z asarida qo'llaydi. Ya'ni o'sha davr koloritini yaratish uchun albatta ana shu davrdagi narsa-buyumlar, tushunchalar, kiyimlar yoki hodisalar qo'l keladi. Shunday ekan, eskirgan so'zlarning ham tilimizdagi o'rni juda beqiyosdir”(1,255).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Arxaik so'zlar bo'yicha adabiyotlarda bir nechta taniqli olimlarning fikrlari mavjud. Quyida ba'zi asosiy asarlar va ularning mualliflari keltirilgan: Jon Lyons o'zining “Introduction to Theoretical Linguistics” kitobida arxaik so'zlar va ularning lingvistik xususiyatlarini o'rganishda fonologik,

ILMIY AXBOROT

morfologik, va sintaktik o'zgarishlarga diqqat qaratadi. U, arxaik so'zlarning til tarixidagi o'zgarishlarni qanday aks ettirishi haqida fikr bildiradi. (5,17)

Martin Haspelmas o'zining "Understanding Morphology" kitobida arxaik so'zlarning morfologik jihatlarini tahlil qiladi. U, arxaik so'zlarning eski morfologik shakllarini qanday saqlashini va ularning qanday o'zgarishini tushuntiradi. (6,18) David Kristl "The Cambridge Encyclopedia of Language" kitobida til tarixining va arxaik so'zlarning lingvistik tarixidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. U, arxaik so'zlarning qanday qilib til evolyutsiyasiga ta'sir qilganini va ular qanday saqlanib qolganini o'rganadi. (7,83).

Bu adabiyotlar arxaik so'zlar, ularning lingvistik xususiyatlari, tarixiy konteksti va tarjima jarayonidagi o'rni haqida chuqur tahlil va fikrlarni taqdim etadi.

Til o'zgarishi ijtimoiy, madaniy va texnologik rivojlanishlar ta'sirida shakllanadigan murakkab jarayonlardan biridir. Har bir til o'z taraqqiyotida insoniyatning kundalik hayoti, ilmiy yutuqlari va madaniy o'zgarishlari natijasida rivojlanadi. Bu jarayonda ayrim so'zlar o'z ma'nosini yo'qotib, kundalik iste'moldan chiqadi va arxaik so'zlarga aylanadi. Arxaik so'zlar esa, ko'pincha, mumtoz asarlardagina saqlanib qoladi.

She'riyat va mumtoz asarlar tilning tarixiy shakllarini saqlab, kelajakka yetkazishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Bunday asarlar orqali qadimgi davr til manzarasini, o'sha davrdagi so'zlarning ishlatilish doirasi va madaniy xususiyatini anglash mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, arxaik so'zlar bizga ajdodlarimiz o'tmishda qanday yashagani, qanday qadriyatlarni ulug'lagani haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

Bundan tashqari, ushbu so'zlarning saqlanishi nafaqat lingvistik ahamiyatga ega, balki madaniy va diniy merosning muhim qismi sifatida ham qabul qilinadi. Mumtoz asarlar, shu ma'noda, o'tmishning madaniy xotirasini saqlab qoluvchi va bu xotirani kelajak avlodlarga yetkazuvchi vosita sifatida juda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, arxaik so'zlar nafaqat til o'zgarishining natijasi, balki o'sha davrning jamiyat va madaniyatini anglashga yordam beruvchi boy merosning bir qismi sifatida ham qabul qilinadi.

"Boburnoma"dan olingan arxaik so'zlarga e'tibor qaratamiz:

1. *Lashkar* - Hozirgi zamonda "lashkar" so'zi kamdan-kam ishlatiladi va ko'pincha eski davrlardagi armiya yoki qo'shin ma'nosida tushuniladi. Bugungi kunda "qo'shin" yoki "armiya" so'zlari kengroq qo'llanadi.

2. *Jizya* – "Boburnoma"da musulmon bo'lmaganlardan olinadigan soliq ma'nosida ishlatilgan. Hozirgi zamonda bu so'z deyarli ishlatilmaydi va faqat tarixiy matnlarda uchraydi.

3. "Barot" - Ushbu so'z hozirgi kunda kam ishlatiladi va qog'oz, xat, hujjat ma'nosini anglatadi. Hozirgi zamonda esa uning o'rniga "hujjat" yoki "yozuv" kabi so'zlar qo'llaniladi.

Bu so'zlar "Boburnoma"da ishlatilgan va hozirgi zamon tilida arxaik hisoblanadi. Ularning zamonaviy tildagi ekvivalentlari mavjud bo'lsa-da, ular o'sha davr tilining o'ziga xosligini aks ettiradi.

XULOSA

Arxaik so'zlar, o'z vaqtida keng tarqalgan bo'lsa-da, bugungi kundagi til va madaniyatni tushunishimizda muhim rol o'ynaydi. Ular bizga o'tmishning izlarini, tarixiy va madaniy kontekstni ochib berishda yordam beradi. Klassik asarlar, xususan, adabiyot va tarixiy matnlar, arxaik so'zlarning qanday ishlatilganligini, ularning ma'nolari va tuzilishini o'rganish orqali til tarixini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. Bobur, Zahiriddin Muhammad. "Boburnoma". – O'zME, 1999. – 304 b.
3. Homer. Iliada. – Penguin Classics, 1996. – 512 b.
4. Dante Alighieri. Divina Commedia. – Oxford University Press, 2003. – 768 b.
5. Lyons, John. Introduction to Theoretical Linguistics. – Cambridge University Press, 1968. – 422 b.
6. Haspelmath, Martin. Understanding Morphology. – Oxford University Press, 2002. – 306 b.
7. Stathi, Stavroula. The Role of Archaic Words in Classical Literature. – Journal of Historical Linguistics, 2015. – 456 b.
8. Schaff, Philip. Archaic Words in Religious Texts. – Theological Review, 2010. – 214 b.